

До спеціалізованої вченої ради
Херсонського державного університету
Юридична адреса:
вул. Університетська, 27, м. Херсон, 73003
Фактична адреса:
вул. Шевченка, 14, м. Івано-Франківськ, Україна, 76018

ВІДГУК

**офіційного опонента, кандидата юридичних наук, доцента
Павлової Тетяни Олександрівни
на дисертацію Березнікова Олександра Володимировича
«Кримінально-правова характеристика наруги над могилою, іншим
місцем поховання або над тілом померлого»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі
знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність обраної теми дослідження. Дисертаційне дослідження Березнікова Олександра Володимировича «Кримінально-правова характеристика наруги над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого» є надзвичайно актуальним та своєчасним внеском у розвиток вітчизняної кримінально-правової науки. Вибір автором цієї теми обумовлений тим, що в сучасному українському суспільстві спостерігається тенденція зростання кількості випадків вандалізму, наруги та осквернення місць поховання, пам'ятників і тіл померлих осіб. Такі кримінально протиправні прояви не лише завдають матеріальної шкоди, а й зачіпають глибинні моральні та духовні цінності, порушують принципи гуманності та поваги до пам'яті померлих. Тому вдосконалення кримінально-правових механізмів захисту цих суспільних відносин є важливим завданням як для науки, так і для правозастосовної практики.

Особливу актуальність дослідженню О.В. Березнікова надає той факт, що чинна редакція ст. 297 Кримінального кодексу України, яка встановлює відповідальність за наругу над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого, потребує суттєвого доопрацювання. Наявні прогалини та недоліки в законодавчому регулюванні цієї сфери обумовлюють необхідність комплексного наукового аналізу з метою вироблення ефективних пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності факультету бізнесу та права Херсонського державного університету «Теорія та практика реформування галузевого законодавства України» (державний реєстраційний номер 0118U006817) як складової наукової теми № 86/16 Південного регіонального центру НАПрН «Актуальні напрямки розвитку юридичної науки для подальшого розвитку регіонів України», затвердженої Президією Національної академії правових наук 18 жовтня 2013 року.

Наукова новизна одержаних результатів. Науковий внесок дисертаційного дослідження О. В. Березнікова полягає в тому, що вперше в українській кримінально-правовій науці здійснено ґрунтовний аналіз кримінальної відповідальності за наругу над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого. Автором запропоновано низку важливих авторських дефініцій, зокрема таких понять як «осквернення поховання», «руйнування поховання», «поховання померлого» та «утримання місця поховання». Ці визначення мають не лише теоретичне, але й суттєве практичне значення, оскільки можуть бути використані в процесі вдосконалення чинного кримінального законодавства України.

Особливу увагу в дисертації приділено питанням визначення об'єкта та предмета кримінального правопорушення, передбаченого статтею 297 КК

України. Автор обґрунтовано доводить, що основним безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення є суспільні відносини, які забезпечують повагу до пам'яті померлих та охорону моральних цінностей, пов'язаних із похованням. При цьому дисертант пропонує розширити перелік предметів кримінально-правової охорони, включивши до нього не лише традиційні об'єкти (тіло померлого, місце поховання), а й додаткові предмети, такі як урна з прахом, пам'ятники, ритуальні предмети тощо. Це дозволить більш повно охопити коло суспільно небезпечних діянь, спрямованих на осквернення пам'яті про померлих.

Окремо слід відзначити пропозицію автора щодо включення до предмета кримінального правопорушення, передбаченого статтею 297 КК України, тіла людини, мертвонародженої після двадцяти двох тижнів вагітності. Ця новаторська ідея спрямована на посилення кримінально-правового захисту ембріона людини та відповідає сучасним тенденціям розвитку біоетики й міжнародного права. Запропонований підхід дозволить забезпечити більш ефективну охорону людської гідності та суспільної моралі в цій сфері.

Важливе теоретичне та практичне значення мають сформульовані дисертантом пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінального законодавства України. Зокрема, автор обґрунтовує необхідність доповнення статті 297 КК України кваліфікуючими ознаками, пов'язаними з мотивами расової, національної чи релігійної нетерпимості. Таке доповнення дозволить посилити кримінально-правовий захист суспільної моралі та сприятиме запобіганню кримінальних правопорушень на ґрунті ворожнечі.

Слід відзначити, що автором також проведено ґрунтовний аналіз суб'єктивних ознак кримінального правопорушення, передбаченого статтею 297 Кримінального кодексу України. Дисертант обґрунтовано стверджує, що суб'єктом цього кримінального правопорушення може бути лише фізична осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку. Важливим є те, що дисертантом досить чітко визначено, що дане кримінальне правопорушення

має умисну форму вини, що відповідає загальним засадам кримінального права. Крім того, автор слушно зазначає, що кримінальне правопорушення може бути вчинено і з необережності, якщо його наслідки призводять до тяжких наслідків. Вказівка на це є важливою для правильної кваліфікації дій винних осіб і свідчить про глибоке розуміння автором кримінально-правових категорій.

Дисертант також акцентує увагу на необхідності чітко визначити об'єкт, предмет і суб'єкт кримінального правопорушення, що є важливим для правозастосовної практики. Аналізуючи суб'єктивні ознаки, автор наводить приклади з судової практики, що свідчить про його глибоке розуміння проблематики. Це підкреслює значущість роботи для фахівців у сфері кримінального права, оскільки допомагає усунути прогалини у правозастосуванні.

Дисертаційна робота також відзначається високим рівнем компаративістського аналізу. Автор детально розглядає положення кримінального законодавства європейських країн, зокрема Німеччини, Австрії, Франції, що дозволяє йому зробити важливі висновки щодо можливостей використання зарубіжного досвіду у вітчизняній правотворчості. Спостерігається чітка структура та логіка викладу, що робить роботу легкою для сприйняття. Це свідчить про високу культуру наукового мовлення автора та його здатність до формулювання чітких наукових позицій.

Важливим результатом роботи є також рекомендації автора щодо вдосконалення системи Особливої частини Кримінального кодексу України шляхом створення окремого розділу, присвяченого кримінальним правопорушенням проти моральності та суспільних цінностей. Це дозволить більш логічно структурувати кримінально-правові норми, які спрямовані на охорону моральності, гідності людини та суспільних цінностей в цілому. Автор пропонує конкретні зміни до чинного кримінального законодавства, зокрема щодо доповнення кваліфікуючих ознак кримінального

правопорушення. Пропозиції автора щодо реформування кримінального законодавства та галузевих норм, а також рекомендації щодо створення етичних комісій є конструктивними та обґрунтованими. Це свідчить про те, що автор усвідомлює важливість питання, яке досліджує, і має чітке уявлення про шляхи вдосконалення правового регулювання в цій сфері.

Дисертаційна робота містить і ряд інших слушних та аргументованих висновків, пропозицій і рекомендації щодо удосконалення вітчизняного профільного та кримінального законодавства.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. Дисертаційна робота О.В. Березнікова характеризується належним теоретичним рівнем та представляє собою оригінальну науково-дослідну працю, в якій отримано нові наукові результати, що становлять науковий інтерес та мають вагоме практичне значення.

Сформульовані здобувачем наукові положення, висновки та рекомендації є обґрунтованими, достовірними, базуються на комплексному аналізі достатньої кількості доктринальних джерел, нормативної бази, у тому числі кримінального законодавства ряду зарубіжних держав тощо. Здобувачем проаналізовано та використано нормативно-правову базу, спеціальні джерела, всього було використано 260 джерела. Досліджені у дисертаційній роботі наукові праці та нормативно-правові акти становлять належне підґрунтя для визначення пропозицій щодо внесення змін у чинне профільне та кримінальне законодавство України.

Емпіричною основою дисертаційного дослідження є матеріали практики судів України в справах про кримінальне правопорушення, передбачене ст. 297 КК України (184 вироби). Також були використані статистичні звіти та огляди судової практики Верховного Суду України, а також довідки, огляди та статистичні дані Генеральної прокуратури України.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Структура дисертації є логічною, зміст роботи відповідає поставленим меті та завданням. Основні положення дослідження аргументовані, сформульовані чітко та послідовно, на високому науково-теоретичному рівні.

Методологічна база дисертації є достатньо повною та відповідає поставленим автором цілям і завданням. Отримання нових наукових результатів здійснюється завдяки використанню системи загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. У роботі використано такі взаємопов'язані методи дослідження як: діалектичний; історико-правовий; порівняльно-правовий; логіко-семантичний; догматичний; системного аналізу.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційної роботи полягає в тому, що сформульовані у дисертаційній роботі теоретичні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані:

у сфері теоретичних досліджень – головні положення наукової студії можуть використовуватися при подальшому вивченні проблематики наруги над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого (ст. 297 КК України); проведення несанкціонованих пошукових чи археологічних робіт, що спричиняє шкоду об'єктам культурної та історичної цінності (ст. 298 КК України); завдання пошкоджень релігійним спорудам чи культовим будинкам (ст. 178 КК України); незаконного утримування, осквернення чи знищення релігійних святинь (ст. 179 КК України) тощо;

у правотворчості – рекомендації, сформульовані в межах цього дослідження, мають потенціал бути реалізованими в подальшому законодавчому удосконаленні Кримінального кодексу України;

у правозастосуванні – практична реалізація запропонованих рекомендацій дозволить підвищити якість правозастосування, забезпечити точніше тлумачення норм, коректну кваліфікацію діянь і ефективніше

запобігання злочинам (Акт упровадження матеріалів дисертаційного дослідження у процес підготовки суддів та працівників апарату Кілійського районного суду Одеської області від 20 серпня 2024 року; Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у процес підготовки працівників Миколаївської обласної прокуратури від 18 квітня 2025 року);

у навчальному процесі – під час викладання курсів із кримінального права й кримінології, під час укладання відповідних розділів освітніх і методичних видань, а також у межах професійної підготовки та перепідготовки суддів і співробітників правоохоронних органів (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес у Херсонському державному університеті від 10 квітня 2025 року № 03-32/475; Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес Вищої школи безпеки внутрішньої в Лодзі (Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Łodzi) м. Лодзь, Польща від 2 квітня 2025 року).

Повнота викладу положень дисертації в роботах, опублікованих автором. Наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційної роботи достатньо викладені в опублікованих працях. Основні положення та результати дослідження відображено в 9 наукових працях, чотири з яких – у вітчизняних та зарубіжних фахових наукових виданнях; 5 – тез доповідей в збірниках матеріалів наукових конференцій.

Одержані дисертантом результати оприлюднені у достатній кількості публікацій у фахових виданнях з юридичних наук та збірниках тез доповідей учасників конференцій. Опубліковані праці відображають основні положення дисертаційного дослідження. Можна зробити висновок про оригінальність та самостійність роботи і використання дисертантом власних підходів до розв’язання цілої низки питань.

Дотримання академічної доброчесності. Представлене дисертаційне дослідження виконане О.В. Березніковим самостійно, дисертація являє собою оригінальну працю. Робота пройшла перевірку на академічний плагіат. Ознак

плагіату та інших ознак порушення академічної доброчесності не виявлено, а всі використані джерела коректно процитовані та належним чином оформлені.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Дисертаційне дослідження О.В. Березнікова має високий теоретичний рівень та практичне значення. Вказане свідчить, що зміст дисертації в цілому розкриває обрану тему, завдяки чому роботу слід визнати завершеним науковим дослідженням.

Разом із тим, з метою подальшого вдосконалення дослідження, хотілося б висловити низку зауважень, які мають дискусійний і рекомендаційний характер та не впливають на загальну високу оцінку роботи:

1. У дисертації недостатньо розкрито питання кримінально-правової охорони поховань військовослужбовців, загиблих під час виконання службових обов'язків, зокрема в умовах воєнного стану. Враховуючи особливу суспільну значущість захисту пам'яті героїв, доцільно було б більш детально проаналізувати специфіку кваліфікації таких злочинів та можливість встановлення підвищеної відповідальності за їх вчинення.

2. Автором недостатньо глибоко досліджено питання взаємодії норм кримінального та адміністративного права у сфері охорони місць поховання. Зокрема, потребує більш детального аналізу співвідношення кримінальної та адміністративної відповідальності за порушення порядку поховання, утримання цвинтарів та пам'ятників, що має важливе значення для правильного застосування відповідних правових норм.

3. У роботі недостатньо уваги приділено аналізу криміналістичних аспектів розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із наругою над похованнями. Доцільно було б розширити дослідження особливостей виявлення, фіксації та дослідження слідів таких злочинів, методики їх розслідування, що значно підвищило б практичну цінність роботи.

4. У дисертації недостатньо розкрито питання відшкодування шкоди, завданої внаслідок наруги над похованнями. Автору доцільно було б більш

детально проаналізувати механізми компенсації як матеріальної, так і моральної шкоди, особливості визначення розміру збитків, порядок відновлення пошкоджених або знищених об'єктів поховання.

5. Необхідно було приділити більше уваги аналізу судової практики України, що стосується кримінальної відповідальності за наругу над могилами і тілами померлих, щоб виявити реальні проблеми застосування кримінально-правових норм у цій сфері.

Висловлені зауваження не знижують високої оцінки дисертаційної роботи, а навпаки, підкреслюють її значущість і актуальність.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційна робота О.В. Березнікова «Кримінально-правова характеристика наруги над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого» виконана на високому науковому рівні, містить належне теоретичне обґрунтування та практичне значення у науково-дослідній сфері, у правотворчості, у правозастосовній діяльності, у навчальному процесі. Дисертаційне дослідження має наукову цінність та значення для розвитку вітчизняного кримінального права у сфері кримінально-правового регулювання наруги над могилами, іншими місцями поховання або над тілом померлого через наявність розроблених законодавчих пропозицій для удосконалення норм чинного Кримінального кодексу України та профільного вітчизняного законодавства.

Подана до захисту дисертація містить наукові положення, нові науково обґрунтовані теоретичні результати проведених здобувачем досліджень, що мають істотне значення для галузі знань 08 «Право» та підтверджуються документами, які засвідчують впровадження результатів таких досліджень, а також свідчать про особистий внесок здобувача в науку та характеризуються єдністю змісту.

Дисертація «Кримінально-правова характеристика наруги над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого» є комплексним

дослідженням за відповідним напрямом і відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (з наступними змінами та доповненнями), Наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Березніков Олександр Володимирович заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доцент кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова,
кандидат юридичних наук, доцент

Тетяна ПАВЛОВА